

נספח ג: וְנָחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה'

וְנָחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה'; אֱלֹהֵי תוֹלְדוֹת נָח נָח אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדִרְתּוֹ אֶת
הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ נָח (בראשית ו, ח-ט). פִּרְשׁ רַש"י: "הוֹאִיל וְהוֹזִכִּירוֹ סִיפֵר בִּשְׁבָחוֹ,
שְׁנֵאמֹר: זָכָר צַדִּיק לְבָרָכָה (משלי י, ז), לִימְדֵךְ שְׁעִיקֵךְ תוֹלְדוֹתֶיהֶן שֶׁל צַדִּיקִים -
מַעֲשִׂים טוֹבִים".

בהבנת דברי רש"י אלה התעורר בתקופה מאוחרת יותר דיון בין מפרשיו. בעל
"לבוש האורה" (ר' מרדכי יפה, בעל ה"לבושים") מצטט תחילה את דברי מהר"ל
מפראג בפירושו "גור אריה" (שם נזקק האחרון לדברי קודמו ר' אליהו מזרחי),¹ ואז
מוסיף:

אבל [מהר"ל] לא דקדק מה שיש לדקדק פה גבי נח מיניה וביה, והוא זה:
אמאי לא סיפר בשבחו מיד כשהזכירו למעלה בפעם ראשון שנזכר בתורה,
שהרי כל דורותיו היו רשעים, וזהו מה שסותר תירוצו שתירץ שאינו מספר
שבחו של צדיק אלא כשמזכיר אצלו רשעים. ועוד מה שכתב שאין זכירה אלא
אחר שכחה, ולכך כיון שדורותיו היו רשעים הוא ליה כאילו נשכחו הבריות

* מאמר זה נמצא באוצר כתבי היד של הרב אשכנזי, ולמיטב ידיעתנו מעולם לא פורסם. הסגנון והכתב מעידים
על תקופה מוקדמת בחיי הרב, ככל הנראה תחילת שנות החמישים של המאה הקודמת. מצויים בו - אם
גם ברמיזה - נושאים אחדים שהרב פיתח אותם לאורך שנים רבות, ושבחלקם אף היו לאבני יסוד
במשנתו. על כן ראינו לנכון לפרסמו, למרות סגנונו התמציתי במיוחד. הרב אשכנזי היה איש של תורה
שבעל פה. את דבריו נהג לכתוב בתכלית הקיצור ובתמצית, כמסורת רבני ספרד. ברוב כתביו נהג להסתפק
ברמיזה למקורות חכמינו, אשר משם ינק את מעיינות חוכמתו, אך כאשר העתיק את המקורות בשלמותם,
ךָמַז בזה כי יש ללמוד פירושים אלה לעומקם על מנת להבין את בסיס עיונו בסוגיה הנלמדת. דרך משל,
במאמר זה העתיק רבנו את פרוש "לבוש האורה" בשלמותו, כפי שתחזינה עיני הקורא מישרים.
1 שלושה מפרשים אלה הם בני המאה ה"ז; הראשון שבהם היה ר' אליהו מזרחי, האחרון ר' מרדכי יפה
ובתוכם מהר"ל. עיקר דברי מהר"ל: "הוֹאִיל וְהוֹזִכִּירוֹ סִיפֵר בִּשְׁבָחוֹ - דאם לא כן פתח בתולדותיו וסיים
בשבחו [עד כאן מצטט מהר"ל את לשון ר' אליהו מזרחי]. ואם תאמר, הלא כמה פעמים הזכיר אברהם
ויעקב ולא הזכיר שבחם, ויש לתרץ שאינו מספר בשבחו אלא כאשר מזכיר אצלו רשעים, כי הרשעים
גורמים שהשם יתברך מסתיר פניו מן העולם, ולפיכך צריך להזכיר את הצדיק לברכה...".

מלפני ה' יתברך, וכשהוא זוכר הצדיק שבדור כתב לשון זכירה - לא דק בלשון רש"י שכתב "הואיל וְהִזְכִּירוּ" שהוא בבנין הפעיל ולא כתב "הואיל וְזָכְרוּ" מן הקל. לכך אני אומר דהכי פירוש כוונת רש"י "הואיל וְהִזְכִּירוּ", וְנָח מִצָּא חֵן בְּעֵינֵי ה', והיינו שהזכירו לאחרים וכתב עליו בתורה להודיע לדורות שנח מצא חן וגו', לכן סיפר מיד בשבחו ליתן טעם למה מצא חן, וזהו זְכָר צָדִיק לְבָרָכָה, כלומר כשמזכירין אותו לפני הבריות - לטוב יברכהו, כלומר יספרו בשבחו מהו צדקתו.

עד כאן לשון לבוש האורה, ועיין שם באריכות. ולעניות דעתי נראה, כי ביאורו מנוגד לכאורה לכוונת רש"י, שהרי לשיטת לבוש האורה היה לו לרש"י לסדר את פירושו על הפסוק וְנָח מִצָּא חֵן בְּעֵינֵי ה'. היש שבח גדול מזה, שילוד אישה יחיד ימצא חן בעיני הבורא, לאחר שהתורה כבר ביטאה את אכזבתו מברואיו: כִּי נָחָמְתִּי בִּי עֲשִׂיתֶם (ו, 1)? אבל כוונת רש"י לתרץ קושיה אחרת, המצביעה על סתירה לכאורה בין שני הפסוקים הנזכרים, האחד: וְנָח מִצָּא חֵן בְּעֵינֵי ה', וזו גזרה מלפני המקום, שהרי הפסוק אומר: וְנָחָמְתִּי אֶת אֲשֶׁר אָחָז (שמות לג, יט), והשני הסמוך לו: נָח אִישׁ צָדִיק תָּמִים הָיָה. הא כיצד? אם צדקת נח ותמימותו מעכבות את ישועתו, תכתוב התורה: וְנָח אִישׁ צָדִיק תָּמִים הָיָה, ובזה יובן שימצא חן בעיני ה'.

אבל הדברים כסדרם. לכך הוצרך רש"י לפרש "סיפר בשבחו", רצה לומר שכתוב נָח אִישׁ צָדִיק תָּמִים הָיָה בְּדִרְתּוֹ, לקיים מה שכתוב זָכָר צָדִיק לְבָרָכָה וְשֵׁם רִשְׁעִים יִרְקַב, ולא כי צדקתו מביאה לישועתו. ואמת ציין בעל לבוש האורה כי מילת 'וְהִזְכִּירוּ' היא מבנין הפעיל, אך לא דקדק מה שיש לדקדק פה לגבי נח. והנכון כפי שפירש הגור אריה: הואיל והזכירו בין הרשעים מייד סיפר בשבחו, כדי שלא יאמרו הדורות שנח היה רשע כדורותיו, כי האמת שהיה צדיק בדורותיו ולא כי צדקתו גורמת לישועתו, כי צדיק שלא עמד ביסוד דורותיו להצילם ממוות, מה יועיל להצילו מלכתחילה? אבל הוא מִצָּא חֵן בְּעֵינֵי ה'.

לכן נכון פירשו רז"ל מלת בְּדִרְתּוֹ - אלו לשבח ואלו לגנאי.² ואפשר להביא ראייה לדבר מהפסוק וַיַּעַשׂ נָח כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים בֶּן עֶשֶׂה (ו, כב), ופירש רש"י: "וַיַּעַשׂ נָח - זה בנין התיבה". ומה תלמוד לומר? בוודאי זה בנין התיבה! ולשון הרא"ם: "דאם לא כן, וַיַּעַשׂ נָח' השני למה לזי". ועוד, אם המילה 'וַיַּעַשׂ' מוסבה על כל מעשיו, אף על ביאתו לתיבה, מהו זה שכתוב אחריו: וַיֹּאמֶר ה' לְנָח בֵּא אִתָּךְ וְכָל בֵּיתְךָ אֵל הַתֵּבָה (א, 1)? אלא יש לומר שהראשון מורה על בנין התיבה, והשני על ביאתו שמה.

2 "מהו בדורותיו, יש דורשין לשבח ויש דורשין לגנאי, צדיק בדורותיו ולא בדורות אחרים, משל למה הדבר דומה, אם יתן אדם סלע של כסף בתוך [מאה] סלעים של נחשת, אותה של כסף נראית נאה, כך היה נח נראה צדיק בדור המבול. יש דורשין אותו לשבח כיצד, לנערה שהיתה שרויה בשוק של זונות והיתה כשרה, אלו היתה בשוק הכשרות על אחת כמה וכמה, משל לחבית של אפרסמון שהיתה נתונה בקבר והייתה ריחה טוב, אילו היתה בבית על אחת כמה וכמה" (תנחומא [מהד' בובר] נח, ו).

וכך פירש רש"י שם: "וַיַּעַשׂ נָח" - זה ביאתו לתיבה".

ועדיין יש לתמוה, כי בכל זאת הדבר פשוט, ומה קשה לרש"י? אבל אם נעורר תמיהה בעניין זה, תתעורר תמיהה על כל סיפור הפרשה, כי הרי הקדוש ברוך הוא ציווה לנח לעשות מעשים שיכול אדם להגיע אליהם גם בלא ציווי, בלא תורה ובלא נבואה, כדי להציל את נפשו מהשחתת המבול. ופירש "בעל הטורים": "הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ נֹחַ - סופי תיבות חכם". ואמת הדבר שציווה הקדוש ברוך הוא לנח שיעשה תִּבְתַּעַצִּי גִפְר [---] וְכִפְרֶת אֶתָּה מִבֵּית וּמִחוּץ בַּכֶּפֶר (ו, יד), אבל יש לדקדק בשינוי הכתוב מהמילה 'אלהים' לשם הוי"ה (ה'), תחילה: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ (ו, יג), ולאחר מכן: וַיֹּאמֶר ה' לְנֹחַ בֹּא אִתָּה וְכָל בְּיֹתְךָ אֶל הַתֵּבָה (ז, א). פירוש הדבר, כי הקדוש ברוך הוא בבחינת בורא, בשם 'אלהים', נתן עצה לנח כאיש חכם, לבנות תיבה כדי להציל את נפשו ואת נפשות אנשי ביתו ממוות.

אבל במצווה זו רָמַז לו גם לקרוא בשם ה', כאותו צדיק שהיה מתהלך לפני האלהים וקורא בשמו, והמתין לו מאה ועשרים שנה לראות מה יעשה; אם יעשה כאברהם אבינו שקרא בשם ה' אל עולם, או שיבנה תיבה כדרך הארץ. והנה נח שמע המצווה במשמעה הטבעי. והרמז לכך פשוט בפסוק: וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אִתָּה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אָמָּה אֹרֶךְ הַתֵּבָה חֲמִשִּׁים אָמָּה רָחְבָּהּ וּשְׁלֹשִׁים אָמָּה קוֹמָתָהּ (ו, טו), וכעת אגלה סודו:

א. שמילת 'תֵּבָה' מורה על התיבה המיוחדת, כמו שאמרו רז"ל: כל התורה כולה שמותיו של הקדוש ברוך הוא (ראו זוהר, ח"ב, קכ"ד ע"א), ובפרט כל התיבות זאת התיבה שתציל צדיק ממוות.

ב. כי דקדק הפסוק בשיעורי התיבה בפרט, אם כן למה דקדק גם כן בלשון אורך רוחק וקומה? אלא לרמוז על הקריאה: קומה רוחב, אורך - ראשי תיבות קר"א. כלומר: עשה התיבה בקומתה, ברוחבה ובאורכה - הרי "קרא בשם".

ג. ולא עוד, כי יו"ד נכפל בה"א הרי חמישים; יו"ד בה"א בו"ו הרי שלוש מאות. ה"א בו"ו הרי שלושים.

ד. ועוד, לשון 'כפר' רמז על הכפירה, ועיין מה שכתב רש"י על זה. משמע, ה' יתברך אמר לנח דבר בתוך דבר: בְּנֵה בֵּית לִכְפֹּר עַל הָאָדָם וּקְרָא עָלָיו אֶת שְׁמִי הַמְּיוּחָד לְעוֹלָם. אבל נח שמע התורה כלשון בני אדם, ולא היה כדאי לכפר על האדם; וזה אָמְרוּ אֵילָּו הִיא בְּדוּרוֹ שֶׁל אַבְרָהָם לֹא הָיָה נֹחֵשׁב לְכָלָם, לִכְּנִי פִּירֵשׁ רִשְׁי "וַיַּעַשׂ נֹחַ" - זה בנין התיבה".

מכאן שהקדוש ברוך הוא ציווהו על הכפירה, והוא עשה את התיבה ממשית. והנה הכתוב מעיד: וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכָל אֲשֶׁר צִוָּהוּ ה' (ז, ה), ולא: אֶת אֲשֶׁר צִוָּהוּ. ועוד: כֵּן עָשָׂה, משמע כצורת המצווה ולא המצווה בעצמה. וכשעשה את התיבה ממש, אז אמר לו ה': הוֹאִיל וְעָשִׂיתָ תֵּיבָה מִמֶּשׁ, בֹּא אִתָּה וְכָל בְּיֹתְךָ אֶל הַתֵּבָה כִּי אֶתְּךָ רְאִיתִי צָדִיק לִפְנֵי בְּדוּר הַזֶּה. ומכאן נלמד על סיבת השינוי של מניין הבהמות בין שתי הפרשיות. תחילה

אמר לו: ומִכָּל הָחַי מִכָּל בָּשָׂר שְׁנַיִם מִכָּל תָּבִיא אֶל הַתְּבָה לְהַחֲיִת אֹתָךְ (ו, יט), ובסוף
אמר: מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח לָךְ (ז, ב), ופירש רש"י: "העתידה להיות טהורה
לישראל". ודו"ק כי שינה ממלת 'לְהַחֲיִת' למילה 'לְחִיּוֹת' (ז, א). לכן יש לפרש כי וַיַּעַשׂ
נֹחַ הָרִאשׁוֹן – זה בניין התיבה לגנאי, וכי וַיַּעַשׂ נֹחַ הַשֵּׁנִי – זה ביאתו לתיבה, לשבח.
והכתוב מעיד: וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכָל אֲשֶׁר צִוָּהוּ ה' (ז, ה) סתם.

ועל דרך זו נסביר את מצבו של עם ישראל בתקופתנו. כי הקדוש ברוך הוא ציווה
לנח לבנות בית לשמו, והוא בנה תיבה לעצמו, להציל את גוף המין האנושי, ומכל
מקום מצווה מפי הקדוש ברוך הוא. כי יש בשתי מילות אלו – 'בֵּית' ו'תְּבָה' –
אותיות י"ה, היתרות על שתי האותיות המשותפות 'ב' ו'ת'. 'בֵּית' ביו"ד לחיי העולם
הבא, 'תְּבָה' בה"א לחיי העולם הזה [---]³, גם כי עם ישראל מְצֻוָּה לבנות בית שייקרא
בית תפילה לכל העמים. אכן, וַיַּחֲלֵל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה (ט, כ) – אלו הקיבוצים והמושבות;
וַיֵּטַע כָּרֶם (שם) – לעשות ענבים, ולוואי שלא יעשה באושים (ע"פ ישעיה ה, ז).